

Ə.Q.AĞAMALIYEV

KLASSİK MEXANİKA

$$\frac{d}{dt} \left(\frac{\partial L}{\partial \dot{q}_i} \right) - \frac{\partial L}{\partial q_i} = 0$$

$$\frac{d\vec{P}}{dt} = \vec{F}; \quad P_i = -\frac{\partial H}{\partial q_i}; \quad q_i = \frac{\partial H}{\partial P_i}$$

BAKI-2009

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
BAKİ DÖVLƏT UNİVERSİTETİ

Ə.Q.AĞAMALİYEV

KLASSİK MEXANİKA

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Elmi-Metodik Şurası "Fizika" bölməsinin 10 oktyabr 1998-ci il tarixli 06 sayılı iclas protokolu ilə təsdiq edilmişdir.

BAKİ - 2009

*Bakı Dövlət Universitetinin yaradılmasının
90 illik yubileyinə həsr olunur.*

Rəyçilər: BDU-nun nəzdində «Fizika problemləri»
Elmi-tədqiqat İnstitutunun direktoru
AMEA-nın müxbir üzvü,
professor S.A.HACIYEV

BDU-nun Molekulyar fizika kafedrasının
professoru, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru
N.M.QOCAYEV

Ağamalıyev Əmrulla Qulu oğlu. Klassik mexanika. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, «Bakı Universiteti» nəşriyyatı, 2009, 272 səh.

Kitab çoxpilləli təhsil sisteminin bakalavr proqramı üzrə təhsil alan universitet tələbələri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Kitabda klassik mexanika qanunları yeganə bir prinsipdən – ən kiçik təsir prinsipindən alınmışdır. Mexanika qanunlarının bu prinsipindən alınmasının başqa üsullarından istifadə edərək alınmasına nəzərən üstün cəhəti qabarıq şəkildə göstərilmiş, həmin metodun fizikanın başqa sahələrinə tətbiq oluna bilməsi qeyd edilmişdir.

Kitab müəllifin Bakı Dövlət Universitetinin fizika fakültəsində otuz doqquz il müddətində oxuduğu mühazirələr əsasında yazılmışdır.

$A \frac{1604030000 - 03}{M - 658(07) - 003} - 003 - 2009$

© «Bakı Universiteti» nəşriyyatı, 2009

© Ağamalıyev Ə.Q., 2009

MÜNDƏRİCAT

səh.

Müqəddimə	3
-----------------	---

I FƏSİL HƏRƏKƏT TƏNLİKLƏRİ

§1. Ümumiləşmiş koordinatlar. Əlaqələr və sərbəstlik dərəcələrinin sayı	5
§2. Laqranj metodu. Ən kiçik təsir prinsipi. Laqranj tənlikləri.....	8
§3. Ən kiçik təsir prinsipinin Nyuton tənliklərindən alınması	12
§4. Qeyri-konservativ sistemlər	14
§5. Qalileyin Nisbilik prinsipi	17
§6. Sərbəst maddi nöqtənin Laqranj funksiyası	18
§7. Maddi nöqtələr sisteminin Laqranj funksiyası	22

II FƏSİL SAXLANMA QANUNLARI

§8. Enerjinin saxlanması qanunu	27
§9. İmpulsun saxlanması qanunu	32
§10. Ətalət mərkəzi.....	34
§11. İmpuls momentinin saxlanması qanunu.....	37
§12. Laqranj tənliyinin invariantlığı. Nöqtəvi çevirmələr	42
§13. Oxşarlıq çevirmələri.....	45
§14. Virial haqqında teorem	48

III FƏSİL HƏRƏKƏT TƏNLİKLƏRİNİN İNTEQRALLANMASI

§15. Birölçülü hərəkət	52
§16. Maddi nöqtənin mərkəzi sərhədə hərəkəti	57
§17. Nyuton və Kulon sahəsində hərəkət. Kepler məsələsi	64

IV FƏSİL İKİ CİSİM MƏSƏLƏSİ

§18. İki cisim məsələsinin bir cisim məsələsinə gətirilməsi.....	75
§19. Zərrəciklərin elastiki toqquşması	76
§20. Səpilmənin effektiv kəsiyi.....	85
§21. Rezerford səpilməsi	89
§22. Kiçik bucaqlar altında səpilmə	98
§23. Səpilmənin tərs məsələsi	100

V FƏSİL KİÇİK RƏQSLƏR

§24. Sərbəst rəqslər	104
§25. Molekulların rəqsi	112
§26. Məcburi rəqslər	115
§27. Sönən rəqslər	120
§28. Sürtünmə olduqda məcburi rəqslər	124
§29. Qeyri-xətti rəqslər	130
§30. Qeyri-xətti məcburi rəqslər və rezonans	135

VI FƏSİL BƏRK CİSİMLƏRİN HƏRƏKƏTİ

§31. Ortoqonal çevirmələr və onun xassələri	141
§32. Bərk cismin hərəkəti üçün Eylər teoremi	148
§33. Sonsuz kiçik fırlanma və bucaq sürəti	153
§34. Bərk cismin ətalət tenzoru	159
§35. Bərk cismin hərəkət miqdarı momenti (impuls momenti)	166
§36. Eylər bucaqları	169
§37. Bərk cismin hərəkət tənlikləri.....	173
§38. Eylər tənlikləri.....	176
§39. Bərk cisimlərin toxunması.....	179
§40. Qeyri inersial koordinat sistemində hərəkət.....	185

VII FƏSİL HAMILTON METODU

§41. Hamilton tənlikləri	192
§42. Raus funksiyası və Raus metodu	194

§43. Hamilton tənliklərinin variasiya prinsipindən alınması.....	196
§44. Ümumiləşmiş ən kiçik təsir prinsipi	198

VIII FƏSİL KANONİK ÇEVİRMƏLƏR

§45. Kanonik çevirmələrin yaradıcı funksiyaları və tənlikləri	206
§46. Kanonik çevirmələrə aid misallar	212
§47. Puankarenin inteqral invariantarı	216
§48. Puasson mütərizələri	220
§49. Hərəkət tənliklərinin Puasson mütərizələri vasitəsilə yazılması. Puasson teoremi.	224
§50. Sonsuz kiçik kanonik çevirmələr. Sistemin simmetriyası və hərəkət inteqralları	227
§51. Liuvill teoremi	233
§52. Hamilton-Yakobi tənlikləri	235
§53. Xarakteristik Hamilton funksiyası	239
§54. Hamilton-Yakobi tənliklərinin dəyişənlərə ayrılışı	241
§55. Təsir və bucaq dəyişənləri	246
§56. Adiabatik invariantlar	255
§57. Dalgavari hərəkətlə maddi nöqtə mexanikasının uyğunluğu. Həndəsi optikası və dalğa mexanikası	260
ƏDƏBİYYAT	269

Çapa imzalanmışdır: 29.04.2009.
Kağız formatı 60x84 1/16. Sifariş №56
Həcmi 17,0 ç.v., Sayı 350

«Bakı Universiteti» nəşriyyatı, Bakı ş.,
AZ 1148, Z.Xəlilov küçəsi, 23.